

SBÍRKA PŘEDNÁŠEK
pořádaných
ČESKOU SPOLEČNOSTÍ NÁRODOHOSPODÁŘSKOU
v období 1930-31.

VIII.

O VÝVOJI A STAVU NAŠEHO HOSPODÁŘSTVÍ V ROCE 1930

Přednesl
JUDr. RUD. HOTOWETZ
ve schůzi společnosti, pořádané
dne 9. února 1931
v Praze

Cena Kč 5.—

934

Q. 456/10

V PRAZE 1931

Nákladem České společnosti národohospodářské.
V komisi knihkupectví Fr. Řivnáče, Praha-Příkopy.
Tiskem Pražské akciové tiskárny.

ref

0.5.5.5

Dr. R. HOTOWETZ:

O VÝVOJI A STAVU NAŠEHO HOSPODÁŘSTVÍ V ROCE 1930.

9. února 1931.

Minulý rok 1930 je rokem velké krise hospodářské, nejenom naší, nýbrž krise vpravdě světové, která se připravovala již po řadu let.

Její sítě bylo položeno již světovou válkou, která porušila hospodářskou rovnováhu mezi Evropou a ostatním světem, i také uvnitř Evropy samotné. Zničila velké části evropského kapitálu, rozvrátila evropské měny, nesmírně zadlužila Evropu, a to jest první příčinou i krise dnešní. Dvě velké světové říše, Rusko a Čína, zůstaly po válce vyřazeny ze světového obchodu a Rusko dokonce záměrně překáží návratu hospodářské rovnováhy. Tomu brání ostatně už také utvoření malých hospodářských celků v Evropě, které se navzájem těžce poškozují svým vypjatým ochranářstvím. Nesmírný pokles ceny stříbra obmezil spotřební schopnost set milionů příslušníků států se stříbrnou měnou. Také v Evropě samotné platy a mzdy málokde dosahují parity předválečné a nutí proto k menší spotřebě, která se ostatně od některých předmětů dřívějšího hromadného konsumu obrací k předmětům jiným a snižuje jejich konsum. K tomu přistoupila ještě racionalisace se svými prospěšnými i — aspoň přechodně — sociálně škodlivými důsledky. Hospodářské poruchy z toho vznikající způsobují pak neustále a skoro všude kolem nás i neklid politický, který má přirozeně znovu zase nepříznivý vliv na hospodářství.

A v r. 1930 vyvrcholila konečně tato bída v poznání o upřílišněné nadvýrobě surovin, která vysoko předstihla spotřebu už samu sebou slabší, způsobila nevídaný pokles cen a s tím i krizi průmyslu a obchodu, které tomuto poklesu nemohou stejně rychle postačiti.

Ale není to Evropa, která po válce zosminásobila výrobu kaučuku, zečtyřnásobila výrobu petroleje, přes míru zvýšila produkci všech textilních surovin, železa i všech nedrahých kovů, obilin, třtinového cukru, kávy atd., a která nahromadila zásoby,

kteřé nyní tíží celý svět a které se nezmenšují, třebas se po tisíci tunách pálí a házejí do moře. Ačkoliv už před rokem chtěli obmezením osevní plochy docílit zmenšení zásob některých plodin — vrtkavá matka příroda jakoby na posměch lidskému snažení dala nám zvýšenou sklizeň, která předstihla ještě sklizně dřívější.

Jaká to ironie a jaký to průkaz naší hospodářské nemohoucnosti, že ve světě leží sta milionů metrických centů pšenice a jiných obilín, kávy, cukru, jiných potravin, bavlny a vlny, železa a kovů atd., a že v tomto světě je prý přes dvacet milionů nezaměstnaných a hladovějících, kteří by je potřebovali a na tuto potřebu svou prací vydělali chtěli a práci dostati nemohou, ačkoliv peněžní ústavy se topí v přebytku peněz ve výrobě nepoužitých.

Nebývalý pokles cen surovin důsledkem jejich nadvýroby je tedy poslední příčina světové krise hospodářské, která zavalila celý svět a která není ještě skončena, poněvadž cenová hladina surovin a výrobků z nich není dávno ještě vyrovnána.

Tvrdí se sice, že dnešní cenová krise je zaviněna nedostatkem zlata a jeho nerovnoměrným rozdělením ve státech světa. Je pravda, že těžba zlata byla po deset válečných let asi 20% menší než před válkou; ale právě v posledních letech stoupla zase skoro na předválečnou výši a zásoby moneterního zlata v hlavních státech světa za tři poslední roky stouply o celých 8%. Je pravda, že po válce se zlato světa nashromáždilo hlavně ve Spojených státech amerických a že bylo velmi nerovnoměrně rozděleno; ale to se znenáhla napravovalo a v posledních letech napravuje stále rychleji.

Proč tedy nedostatek zlata a nerovnoměrné jeho rozdělení nejevily účinek na ceny v dřívějších letech, kdy tyto nepoměry tu spíše byly než jsou dnes?!

Zato však těžba stříbra po válce neustále stoupala ze 6,3 mil. kg až na 8 mil. kg, čímž se stalo, že poměr ceny zlata ke stříbru stoupl ze 35:67 na 62:21 a že nastalo to znehodnocení kupní síly peněz ve státech se stříbrnou měnou, o kterém byla dříve řeč.

Je to tedy přece jen v první řadě nadvýroba surovin, která v souvislosti s pokleslou spotřební silou způsobila jejich cenovou derutu a s tím dnešní světovou křisi hospodářskou.

A byla to po většině upřílišněně zvětšená výroba absolutní, nikoliv jen relativní, totiž stejná výroba při pokleslé spotřebě. Dovoďte, abych to na několika příkladech ukázal a při tom zároveň demonstroval, jak obtížné, ba nemožné jest tomu čeliti opatřením státu, zejména státu jen jednotlivého.

V hlavní chlebovině, pšenici, činila světová výroba před válkou tisíc mil. metr. centů a stoupla po válce až na 1200 mil. q, tedy o 20%. To nikoli v Evropě, která dosud musí na 150 mil. q pšenice každoročně ze zámoří dovážeti. Spojené státy severoamerické zvýšily svou výrobu ze 190 na 250 mil. q, Kanada z 50 na

150, Argentina ze 40 na 80, Austrálie z 25 na 40 mil. q atd. Je tu dnes přes 100 mil. q neprodaných zásob a podobně je tomu i u jiných obilín. Přirozeně klesly proto ceny na světových trzích průběhem r. 1930 u pšenice a žita o 50%, u kukuřice o 30% atd. Možnosti dalšího stupňování výroby jsou však ještě nekonečné, nikoli v Evropě, kde je už 32% veškeré půdy — v Československu 42% — zaujato obdělávanými rolemi, nýbrž v zámoří, kde jsou ještě nezměrné lány panenské půdy. Ve Spojených státech severoamerických je rolemi obděláno jen 18% veškeré půdy, v Argentině jen 8%, v Kanadě ne celá 3%, v Jižní Africe jen 3%, v Austrálii jen 1 1/3%, nehledě k jiným zemím, které dosud ani nevstoupily do světové soutěže se svým obilím a kde procento obdělané půdy je ještě menší.

Jak možno soudit, že by bylo možno docílit zde nějaké regulace výroby nařízením státu nebo soukromými úmluvami! Nelze přece desítky milionů rolníků po celém světě sjednotit k určitému výrobnímu plánu, když to nejde ani se statisíci v jednom jediném státě a když to nesvedl ani Stalin ani Mussolini.

Proti světové zátopě tak veliké nadprodukce nemůže se trvale ubránit ani jednotlivý stát o sobě. Ani našemu zemědělství nepomohla valně vysoká cla, dovozní listy, míchání mouky; ani v Maďarsku nepomohl cenový příspěvek boletami, které zvyšovaly domácí oběživo; také v Německu ztroskotala jejich nákladná Stützungsaktion.

Dlužno tedy hledati východisko jiné, pramenící z poznání, že naše a vůbec evropská krise zemědělská není zaviněna poměry evropskými, nýbrž nadvýrobou zámořskou. Leč o tom později.

Podobnou příčinu má také cenová krise *cukerní*, která je arci u nás ještě komplikována těžkou krisí odbytovou. Světová výroba řepového cukru zvýšila se od války jen nepatrně z 90 na 96 mil. q a odpovídala by vzrůstu populace a tím zvýšenému konsumu; avšak výroba třtinového cukru stoupla ze 100 na 182 mil. q a její cenová konkurence stala se vražednou proto, že výroba třtiny je docela nepoměrně lacinější než výroba řepy cukrovky. Cena cukru na světových trzích stále klesala, průběhem roku 1930 poklesla zase o 34% a je dnes jenom okrouhle třetina ceny předválečné.

Výroba *kaučuku* se od války zosminásobila, stoupnuvši ze 110 na 880 mil. q. Jako v cukru byla Kuba předstižena Jávou, tak v kaučuku nastoupila Holandská Indie a zvýšily svoji výrobu malajské státy, zatlačivše Brazílii do pozadí. To je opět jasný důkaz, že každá úmluva dosavadních výrobců se stává marnou vznikem nových výrobišť. Cena kaučuku klesla v r. 1930 o 50% a činí dnes jen asi desetinu ceny předválečné. Neprodejné zásoby a nízká cena donutily už plantáže v Hol. Indii k obmezení výroby.

Výroba *petroleje* se od války zečtyřnásobila, stoupnuvši z 530 přes 2000 mil. q. Vedle značného zvýšení Sp. st. severoamerických

nastoupily nové těžby v Persii, Jihoamer. státech a jinde. Ovšem i petrolej klesl během roku 1930 v ceně téměř o 20%.

Výroba *bavlny* od války stoupla z 26 na 30 mil. balíků, tedy o 18%. Její cena během roku 1930 klesla o 43% a byla o pětinu nižší než před válkou. Neprodané zásoby jsou velmi značné, poněvadž spotřeba bavlny — ačkoliv zejména ve Sp. st. severoamerických a v Britské Indii stoupala — nemohla postačiti zvýšené produkci suroviny. V lednu 1931 se ceny poněkud zotavily a stoupily o 6—10%, poněvadž ve Spoj. státech usilují o 25% redukci výroby bavlny, která se prý ostatně snad sama sebou dostaví, poněvadž pole bavlníková jsou vzhledem k špatnému prodeji sklízně hůře obdělána. V bavlně dostavuje se tedy už určité zlepšení, podporované také nadějí, že se politické poměry v Britské Indii a v Číně uklidní a povedou ke zvýšenému konsumu.

Zato se cenové poměry *vlny* i v lednu 1931 dále ještě zhoršily. Výroba vlny od války stoupla ze 14 na 16 mil. q, tedy o 15% a její cena během roku 1930 klesla o 26%. Vedle nadvýroby, které spotřeba nemohla stačiti, působilo na pokles cen také veliké a dosud pokračující znehodnocení australské valuty, která důsledkem tamních hospodářských poměrů a zhoršené platební bilance se zhroutila o více než 20%. Také měna novozélandská i argentinská se zhoršily a toto znehodnocení měn hlavních producentů vlny přirozeně muselo působiti na pokles její ceny, která nyní, v lednu 1931, znovu ještě, až o pětinu, se zhoršila. Cena vlny je značně nižší než byla před válkou a blíží se již nejnižší hranici, která byla r. 1895, v nejhorším to dosud roku vlnářské krise.

Také ceny jiných textilních surovin během r. 1930 klesly, tak na př. *juta* o 50%, *konopí* o 40%.

Výroba *surového hedvábí* se od války skoro zdvojnásobila, stoupnuvši ze 27 na 50 mil. kg a podle toho také klesly ceny. Již v prosinci 1930 nastalo však znatelné zlepšení cen, poněvadž spotřeba ve Sp. st. severoamerických tak značně stoupla, že resorbovala nejen dosud neprodané zásoby hotových tovarů, nýbrž i zásoby suroviny. Konsum také přešel k pravému surovému hedvábí a odklonil se od surogátů, zejm. umělého hedvábí. Zdá se tedy, že zase nastávají horší časy tomuto odvětví, které vykazovalo relativně daleko větší vzestup výroby a jehož poměry jsou vzhledem k rozdílným procesům výrobním neujasněné a nelze přehlédnouti, jak se v budoucnosti vyvinou.

Výroba *surového železa* od války stoupla o 25%, *surové ocele* o 60%, *surové mědi* o 100%, *zinku, olova, niklu* o 50%, *cínu* o 40%, *hliníku* dokonce o 300%, *rtuti* o 25%. Stoupla tedy nad každou možnou spotřebu a ceny se počaly drobiti už v roce 1929, neboť i to poměrně nepatrné zvýšení u rtuti je tak tíživé, že nenalézají odbyt a že těžaři vypisují velmi vysokou cenu na objev, k jakým novým účelům by se dalo používati větších kvant rtuti. Také u nedrahých kovů byla objevena v krátkém mezidobí od války nová

a vydatná naleziště rud. Tak na př. u mědi přistoupily Belgický Kongo a Chile, u zinku Kanada, Mexiko, Austrálie a Britská Indie. Podobně u magnésitu nastoupila nová těžba v Československu, Kanadě a Sp. st. severoamerických, u bauxitu v Itálii a Holandské Guyaně, u asbestu v Jižní Africe atd. Stejně tak dělo se u všech hornin a zemin v celé minulosti a bude se dít i v celé budoucnosti. Není a nebude proto možno trvale regulovati výrobu kovů a držeti jejich ceny na regulované výši, když každé chvíle povstane nový konkurent. Ani nejsilnější světové kartely nemohou toho docílit, jak dokazuje příklad světovládného kartelu měďařského, který nemohl zabránit nadvýrobě mědi a nemohl udržeti její ceny, které začátkem r. 1929 vyhnal do vysoké výše, ale musel již v květnu 1929 snížit i a musel pak ještě i dále snižovati, dokonce ještě právě nyní v lednu 1931, kdy ceny činí jen polovici cen z března 1929. Také zinek, olovo, cín a jiné kovy klesly průběhem roku 1930 až o 50% a v lednu 1931 následuje další pokles, takže i jejich ceny jsou dnes jen asi polovici cen předválečných.

Vylíčil jsem na těchto příkladech upřílišněný vzestup výroby nejdůležitějších surovin, který by ani v dobách výborné konjunktury nebyl mohl býti plně absorbován, natož dnes, kdy vlivem hospodářské rozervanosti Evropy a neurovnanosti poměrů v Číně, Rusku, Indii je světová spotřeba dokonce menší, než v době normální.

Hospodářské škody, z tohoto poklesu cen resultující, jsou obrovské a obecné, neboť nepostihují jen výrobce surovin, nýbrž stejně citelně i jejich zpracovatele i obchod se zbožím a jeho dopravu, i také úřednictvo a dělnictvo, tedy také přímo konsumenta.

Ačkoliv se to zdá paradoxním, je to přece jen pravda, že tak veliký a tak všeobecný pokles cen, jaký nyní prožíváme, nemá v zápětí rychlé zvyšování spotřeby, a neprospívá tedy ani konsumentovi, nýbrž že má po určitou dobu v zápětí dokonce pravý opak, po tu dobu totiž, než se hladina všech cen — surovin i tovarů — zase vyrovná.

A je to úplně srozumitelné a jasné.

Výrobce agrárních produktů, to stav zemědělský — všude, i v našem státě poměrně nejpočetnější — je jejich cenovou derutou ve své kupní síle těžce poškozen, i když nemá přímých ztrát, nýbrž jen menší výdělky. *Zmenšení spotřeby* zemědělců pocítují ovšem ihned také všechny stavy ostatní.

U průmyslu a obchodu přistupují však k tomuto poklesu spotřeby ještě obrovské a nezaviněné *ztráty přímé*, kterých doznává z poklesu cen. Každý skoro výrobce musí míti zásoby surovin, uhlí, pomocných látek i polotovarů ve výrobě i také konečně zásoby tovarů pohotových k prodeji. A stejně každý skoro obchodník musí míti ve svých prodejnách zásoby zboží. Všechny tyto zásoby, draže nakoupené, než odpovídá okamžité možnosti